

УДК 821.161.2“18/19”-6І.Франко:39(477.83/.86).001.33:001.89

**“БУДИТИ НОВУ ОХОТУ ДО ЗБИРАННЯ ТВОРІВ НАРОДНИХ”
 (“Житє і слово” в едиційній практиці Івана Франка)**

Ганна Сокіл

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1/345, Львів 79000, Україна*

“Житє і слово” відіграло важливу роль як у науковій діяльності І. Франка – едитора, редактора, науковця, так і в активізації фольклористичної роботи в Галичині 90-х років XIX століття. Часопис став платформою, на якій згодом розгорнуло свою видавничу працю Наукове товариство імені Шевченка.

Ключові слова: наукове видання, публікація, часопис, усна словесність, епістолярій, рубрика, систематизація.

Поява “Житя і слова” не була випадковою у науково-видавничій діяльності І. Франка. Як представник передової інтелігенції він постійно відчував потребу в українському часописі. На той час у вченого був уже досвід співпраці з журналами “Друг”, “Тромадський друг”, “Світ”, “Зоря”, “Народ”. Деякі матеріали публікував у виданнях Краківської Академії та інших польських і російських органах. Однак його ніколи не покидали мрії про власне українське видання, яке можна було б повністю приурочити до наукових і літературних студій.

На першу згадку про задум письменника видавати свій часопис натрапляємо у листі до М. Драгоманова за 6 жовтня 1893 р. І. Франко ділився своїми намірами про те, що знайшов людину, котра готова дати наклад на “невеличкий журнальчик літературно-науковий, а спеціально фольклористичний”, який має виходити раз на два місяці, обсягом 10 аркушів кожний. І тут же подав план-проспект цього видання, вказавши, що одну частину займе белетристика оригінальна і перекладна, а другу – фольклористичні статті і матеріали. “Розпорядок сеї другої частини, – писав І. Франко, – я представляю собі так: 1 аркуш оригінальні чи перекладні статті по теорії фольклору або спеціальних питаннях та темах, 1 аркуш казок та легенд чи з уст люду чи з старих рукописів, 1 аркуш пісень, повірок, звичаїв і т. ін., 1 аркуш приповідок (моя збірка) і 1 аркуш хроніки та бібліографії” [5, т. 49, с. 420].

Якщо структура журналу була досить продумана (вона під подібними рубрикаціями й залишилася), то щодо назви часопису у Франка виникали різні версії. Найчастіше фігурують у листах дві – “Русалка” і “Живе слово”. Однак М. Драгоманов, котрий на той час перебував у Софії, не з великим захопленням поставився взагалі до ідеї створення нового журналу, оскільки, на його думку, ліпше реформувати і розширювати готові видання, такі, як “Зоря” і “Народ”, ніж заводити нові. До того ж, він не сприйняв і первісної назви “Русалка”. “Ну та в тих справах, – писав учений, – у мене правило: не перечити щирому заміру других, а коли люде беруться за діло і просять помочи, то помагати” [3, с. 458]. З приводу назви за порадою М. Драгоманова І. Франко обрав титул “Житє і слово”.

Методологія видання формувалася на засадах цивілізованих взаємин, що сприяло впровадженню у практику розуміння й бажання розвивати національну культуру. Оскільки фольклористиці відводилася половина журналу, то й виникла потреба у залученні автури. З цією метою І. Франко звернувся до багатьох представників інтелігенції, серед яких першим був знову ж таки М. Драгоманов. “Знаючи добре, що без Вашої помочі і поради таке видання не буде тим, чим би воно повинно бути, – наголосив І. Франко в листі до нього, – осмілююся в першій лінії звернутися до Вас з проською о співробітництво в такому об’ємі і в такій формі, як Ви самі признаєте можливим [...]”.

Я хотів би просити в сотрудники также д. Вовка. З України обернуся на разі до Вашої сестри і сестриниці (у них є інтересні матеріали з уст люду), далі до Кримського, Самійленка та Панька [...]. З наших галичан надіюсь на співробітництво Охримовича, Колесси, Щурата, Копача і, може, ще декого” [5, т. 49, с. 420]. І справді, подібні думки висловив І. Франко у листах того періоду до А.Кримського, Олени Пчілки і Лесі Українки, М. Павлика, В. Щурата, В. Охримовича, запрошуючи їх водночас до співпраці. До Ф. Вовка написав уже після того, як вийшов перший номер часопису, бо не мав раніше його адреси. Оскільки Ф. Вовк на той час перебував у Парижі і мав більший доступ до французьких видань, то І. Франко запропонував йому подати у наступні номери: 1) рецензії на нові книги з етнографії і фольклору, з історії літератури; 2) бібліографічні огляди змісту наважливіших часописів. Особливо його цікавили методи опрацювання наукових статей у таких французьких виданнях, як “Romania”, “Melusine”, “Revue des traditions”, “Revue des questions historiques”, “Journal asiatic” [5, т. 49, с. 452]. І. Франко звернувся з проханням співпрацювати також і до зарубіжних науковців – І. Полівки, М. Мурки та ін.

Перший номер журналу “Жите і слово” вийшов у січні 1894 р. як Вісник літератури, історії, фольклору. Видавцем його була дружина Ольга Франко, редактором – сам письменник. Та сказати, що І. Франко був редактором “Житя і слова” – це означає ствердити лише частину істини. Істиною, як слушно підмітив М. Гуменюк, було те, що І. Франко був для журналу всім – починаючи від редактора і завершуючи коректором [1, с. 1]. Упродовж 1894–1895 рр. часопис мав п’ять відділів: 1. Белетристика. 2. Статті наукові. 3. Матеріали історичні, літературні і етнографічні. 4. Критика і бібліографія. 5. Хроніка.

Обсяг видання 10 аркушів дозволив вийти на параметри європейських revue. “Жите і слово” об’єднало провідні науково-літературні сили, відзначившись не лише оригінальною, а й перекладною науковою та художньою літературою. Порівняно з попередніми виданнями, в яких для фольклору було відведено тільки невеликі рубрики, у “Житі і слові”, крім уснословесних матеріалів, передбачено й теоретичну частину, де опубліковано низку загальнотеоретичних праць, якими І. Франко мав намір розбудити інтерес до фольклористики. Серед інших тут надруковано нарис Л. Василевського “Із фольклорного руху в Західній Європі”, Г. Бігеляйзена “Нові напрями в дослідях міфологічних”. Такі оглядові праці особливо важливі для початківців, бо давали загальну інформацію про те чи інше явище у фольклористиці та ознайомлювали з обширною літературою.

На сторінках часопису вперше побачили світ відомі тепер науково-теоретичні статті самого І. Франка – “Розбір думи про бурю на Чорному морю”, “Дві школи в фольклористиці”, а також низка рецензій на фольклористично-етнографічні видання: М. Драгоманова про наукові методи М. Сумцова, А. Кримського на етнографічні нариси В. Ястребова, В. Щурата про нові дослідження весільних обрядів у студіях Ф. Вовка, І. Франка на праці чеського дослідника Ченька Зібрта, польського збирача фольклору Яна Свентика, Л. Василевського на польський журнал “Wisła” тощо. У розділі “Сучасні діячі слов’янської науки і літератури” подавались біографічні довідки про М. Драгоманова, О. Бодяньського, М. Сумцова, М. Тихонравова.

Якісні зміни відбулися у публікаціях народнопоетичних джерел, на які велику надію покладав І. Франко. “Мені хотілося особливо при друкуванні матеріалів уберегтись від накопичування сирих матеріалів без бібліографічних вказівок, а по-друге, дати рамку, в котру би вигідно входили як нові матеріали, так і доповнення та поправки до того, що вже надруковано”. До того ж, І. Франко підкреслив, що фольклор друкує “з вибором, налягаючи поперед усього на матеріали досі найменш збирані (казки, легенди, анекдоти, місцеві перекази), на мотиви і варіанти досі незвісні...” [4, с. 140–141]. Отже, у часописі усну словесність публіковано під заголовками, в основу яких покладено жанрову приналежність: а) народні пісні; б) легенди; в) новели і фаблію; г) міфи і вірування; д) оповідання про історичні особи і відносини; е) оповідання про місцевості; є) анекдоти і фацеції.

Журнал із захопленням читали не лише в Галичині, а й поза її межами. “Писав мені Мордовцев, – зазначив у листі до І. Франка М. Драгоманов, – що в Петербурзі ходить Ж. і Сл.” [3, с. 491], “по рукам ходить Ж. і С., а що ходить лише один екземпляр, то се зовсім в петерб. укр. стілі” [3, с. 497]. За епістолярієм того часу можна простежити цікаві висловлювання про часопис, розмірковування про матеріали, надруковані в ньому, та рекомендації щодо наступних публікацій. Скажімо, із Софії писав М. Драгоманов: “Номер “Життя і слова” [мається на увазі № 2. – Г.С.] вийшов досить живий, та жаль, що в ньому мало фольклору, тобто матер’ялу” [3, с. 480]. Посилаючи наступні номери журналу, І. Франко згодом наголосив: “Передучора вислав Вам “Ж. і сл.”, книжку V. Надіюсь, що на брак фольклору не пожалуетесь. Маю велику масу казок і новел, та всі такі довгі, що духу не хватає друкувати їх. В усякім разі я наляжу на легенди, міфи та вірування (в VI кн. даю їх гарну низку), місцеві саги та новели. Жидівських казок також маю гарну збірку від Бігеляйзена” [5, т. 49, с. 514–515]. Незадовго М. Драгоманов повідомляв уже з Парижа: “Получив “Ж. і Сл.” V і лист Ваш. Книжка вийшла занятна. В легендах лишень мало нового, – більше варіанти, – та інтересно, що скрізь вони однакові. Дальше легенд і новел давайте якнайбільше” [3, с. 511].

Проблема наповнення рубрики цікавим матеріалом перебувала постійно в полі зору І. Франка і як записувача, і як редактора журналу. Він друкував власні записи, заохочував до такої роботи нових збирачів. Скажімо, в одному з листів до У. Кравченко повідомляв: “Чи Ви не могли б мені з уст своїх знайомих селян і селянок записати дещо до рубрики “Із уст народу”. Особливо до відділу легенд пожадано б мені було якнайбільше причинків, а також до відділу міфів і вірувань (про чортів, відьм, упирів, страччуків і т. ін.). Будьте ласкаві, зверніть на се

увагу!” [5, т. 50, с. 14]. Однак записів У. Кравченко до “Життя і слова” не надійшло. У часописі фігурують фольклорні матеріали таких відомих дослідників, як О. Роздольський, В. Гнатюк, М. Павлик, О. Колесса, М. Зубрицький. Тут представлено також окремі записи Олени Пчілки та Лесі Українки.

Заслуга І. Франка і в тому, що він привертав увагу своїх сучасників та залучав до публікацій не лише давні пласти фольклору, а й новотвори, здебільшого прозові жанри. З приводу цього вчений ділився з М. Драгомановим, що помістив у другій книзі журналу цікаві народні твори “нової категорії”, до яких зачислив оповідання про історичні особи та події (про Собеського, Марію Терезу, Йосифа II, Лук’яна Кобилицю, пана Каньовського (Потоцького), про Довбуша та ін.) [5, т. 50, с. 16]. З інтересом упорядкував анекдоти й фацеції про різні етноси та етнографічні групи українців. Готував також цікаву колекцію під заголовком “Казання молитви і їх пародії”, щоправда, матеріали ці, як зазначив І. Франко, були “часто нецензурні”, до того ж, і публіка виступала “гірше цензури”, то й не подав їх до часопису [5, т. 50, с. 16]. Частина з них учений згодом видрукував у виданнях Етнографічної комісії НТШ.

Варто зазначити, що у підготовці до друку усної словесності Франко-письменник уміло знаходив теми, образи, мотиви для своїх літературних творів. “...Я дістаю раз у раз нові збірочки, в котрих обік звісного попадаються й нові, дуже інтересні матеріали, – повідомляв він. – І так, в одній збірці з гірського села Хітара нахожу зміст мого “Сну Святослава” (Die de l’empereur Constantin), в збірочці казок із с. Циган – казку про жениха-мерця, в котрій скомбіновано сюжет “Ленори” (уведення дівчини мерцем) зі змістом угро-руського “Фраїр на гусячих ногах” [5, т. 50, с. 44]. Додамо, що сюжет пісні “про шандаря” ліг в основу драми “Украдане щастя”, новелу “Лісковий корч свідком” використано в казці І. Франка “Без праці”, легенда про святого Валентія опрацьована в однойменній поемі.

Як науковий редактор І. Франко пильно стежив не лише за підбором відповідного фольклорного матеріалу, а й намагався дотримуватися наукових засад під час публікації. Майже до всіх творів додана відповідна паспортизація, матеріал скласифіковано за жанровими ознаками, в міру можливостей подано бібліографічні вказівки на варіанти та паралелі.

Тому в науковому світі цей часопис швидко посів гідне місце. Вже перший випуск “Життя і слова” викликав певний резонанс як часопис, якого давно не було серед українських видань. “Новий журнал, – відзначив у рецензії на I том “Життя і слова” А. Кримський, – атестує себе першою книжкою дуже добре: просто відрадно зупинитися на цьому симпатичному виданні після тієї маси слабких, безбарвних тенденційних елукубрацій, які давала нам галицька наука... (за відомими, звичайно, винятками)” [2, т. 2, с. 356]. Запорукою успіху часопису, як слушно зазначив рецензент, було ім’я редактора Івана Франка – людини талановитої, діяльної, і до того ж всебічно освіченої [2, т. 2, с. 356]. Рецензію А. Кримський опублікував у Москві в “Этнографических обозрениях” (ЭО, 1894, кн. 20, № 1, 151–155). Тут він помістив позитивні відгуки і на інші випуски часопису, зокрема, на другий і третій (ЭО, 1894, кн. 22, с. 185–188).

Загалом обидва українські вчені тримали тісні контакти, і А. Кримський, котрий на той час в “Этнографическом обозрении” вів у відділі рецензій огляд га-

лицької і східної літератури, подавав відгуки на галицькі видання наукового характеру, вважаючи, що з “цього буде більше користі, ніж писати такі самі рецензії по-українськи: принаймні, – зазначив він у листі до Б. Грінченка, – росіяни знатимуть, що в нас є своя научна література” [2, т. 5, с. 126–127]. Відгуки на часопис появились і в українських виданнях (“Галичанин”, “Народ”), польських (“Тиждень”, “Кур’єр Львівський”, “Край”), чеських (“Česky lid”, “Naše doba”), німецьких (“Zeitschrift für Ethnologie”, “Byzantinische Zeitschrift”).

Оцінюючи роль публікацій усної словесності в “Житі і слові”, І. Франкові було важко погодитись із думкою про її припинення. З почуттям жалю він писав М. Драгоманову 18 травня 1895 р.: “Молоді, та й то навіть радикали, домагаються від мене, щоб я викинув рубрики “Із уст народа” та “Із старих рукописів”. [...] А тим часом рубрика “Із уст народа” починає по провінції будити нову охоту до збирання творів народних” [5, т. 50, с. 44].

І справді, публікація усної словесності в “Житю і слові” сприяла активному розгортанню збирацької роботи в Галичині. У часопис надходили фольклорні матеріали з різних куточків цього краю. Насамперед тут надруковано записи І. Франка з Нагуєвич, почуті ще в дитинстві від батька, матері, односельчан, а також зразки, зафіксовані у 80-90-х роках (з Ценева Коломийського повіту). Цілу добірку народної прози представлено записами О. Роздольського з Бродівщини, М. Зубрицького з Бойківщини (с. Мшанець, Кіндратів), О. Колесси з Буковини (с. Сторонці та Сергії), М. Гамораківни та Ц. Бучинської з Гуцульщини (с. Криворівня), Дарії Глібовецької (з с. Цигани Борщівського повіту). Трапляються поодинокі записи І. Труша (с. Висоцько, Городоччина), Порубальського (зі Звенигорода Бобрецького повіту), Ольги Франко (з Болехова), Ольги Рошкевич (Озаркевич) з Лолина, (Стрийського повіту), І. Белея (з Войнилова Калуського повіту), Ю. Яворського (з с. Крушельниця Стрийського повіту) та інших. У “Житі і слові” публікували свої записи Олена Пчілка, Леся Українка (з Колодяжного на Волині).

І в той час, коли налагоджено сітку кореспондентів, нагромаджено чимало кількості фольклорних матеріалів, відпрацьовано едиторську справу, звичайно, І. Франкові, котрий покладав так багато надій на це видання, та й, зрештою, витратив чимало зусиль, творчої енергії, редакторської праці, довелось закривати цей відділ часопису. “Дуже жаль не то покидати, а навіть редукувати сю рубрику, – зазначав І. Франко, – у мене є матеріалу досить на те, щоб заповнити кожного півномера, і то не без вибору, чим-небудь, а речами такими, котрі хоч потроху, а розширювали би наше знання людової традиції і людового життя духового” [5, т. 50, с. 44].

Незважаючи на достатню кількість фольклорного матеріалу, з 1896 р. припинено його публікацію на сторінках “Житя і слова”. З “вісника літератури, історії і фольклору” журнал перетворився у “вісник літератури, політики і науки”. А на кінець 1897 року часопис повністю перестав виходити. Майже в унісон І. Франкові заявляв А. Кримський: “Дуже сумно, що “Житя і слово” не виходитиме. Я ще раз писатиму в Київ, треба ж таки, щоб воно виходило. Був це перший український журнал, що з ним сміливо можна було показатися в люди, та й той має впасти!!!” [2, т. 5, 211]. Та відновити його вже не вдалося, і на це бу-

ли як суб’єктивні, так і об’єктивні причини. Зрештою, на той час почав регулярно виходити “Етнографічний збірник”, в якому вже був задіяний і сам І. Франко.

Видання “Житя і слова” стало подією в культурному житті Галичини. Воно відіграло важливу роль у розвитку української фольклористики щодо утвердження відповідних наукових засад (паспортизація, систематика і класифікація матеріалу, дотримання наукового апарату – варіанти, паралелі, примітки й коментарі). Ми не брали до уваги (оскільки це не входило в завдання статті) літературну працю, яку проводив на сторінках цього видання І. Франко, помістивши величезну кількість власних розвідок, оповідань, віршів, багато перекладів із чужоземних мов. Тому з літературного і наукового погляду часопис насправді став першим європейським журналом у Галичині, який відгукувався на всі літературні, культурні новини тодішнього українського життя. Спалахнувши, наче той метеорит, “Житя і слово” освітло науково-літературні обрії, підготувавши міцний ґрунт для наступних видань.

1. *Гуменюк М.* “Житя і слово” – прогресивний український журнал // “Житя і слово” (1894–1897). Систематичний покажчик змісту. Львів, 1968.
2. *Кримський А.* Твори: В п’яти томах. К.: Наук. думка, 1972.
3. Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова. Львів, 2006.
4. *Франко І.* [Передмова] Из уст народа // Житя і слово. 1894. Т. 1.
5. *Франко І.* Зібр. тв.: У 50 т. К.: Наук. думка, 1976–1986.

“TO AROUSE A NEW DESIRE TO COLLECT FOLKLORE” (“ZHYTE I SLOVO” IN I. FRANKO’S PUBLISHING EXPERIENCE)

Hanna Sokil

*Ivan Franko National University of Lviv Philology Department
Universytetska st., 1, Lviv 79000, Ukraine*

The journal “Zhytie i slovo” appeared to be really important in the scholarly activity of I. Franko as a publisher, editor and scholar, and also in boosting folkloristic work in Halychyna in the 90s of the 19th c. It eventually became a basis for the Shevchenko Scholarly Society to develop its publishing activities.

Key words: scholarly publication, publication, journal, folk lore, letters, rubric, systematization.

“БУДИТЬ НОВУЮ ОХОТУ К СБОРУ ПРОИЗВЕДЕНИЙ НАРОДНЫХ” (“ЖЫТЕ И СЛОВО” В ЭДИЦИОННОЙ ПРАКТИКЕ ИВАНА ФРАНКО)

Ганна Сокил

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов 79000, Украина*

“Жыте и слово” (“Жизнь и слово”) сыграло важную роль как в научной деятельности И. Франко – эдителя, редактора, научного работника, так и в активизации работы фольклориста в Галичине 90-х годов XIX века. Журнал стал платформой, на которой впоследствии разверну-ло свой издательский труд Научное общество имени Шевченко.

Ключевые слова: научное издание, публикация, журнал, устная словесность, епистолярный, рубрика, систематизация.

Стаття надійшла до редколегії 01.06.2009

Прийнята до друку 14.10.2009